

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 7ης Ιουνίου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Πρωτόκολλο της Χάγης του 2007 – Εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής – Άρθρο 4, παράγραφος 2 – Μεταβολή της συνήθους διαμονής του δικαιούχου – Δυνατότητα αναδρομικής εφαρμογής του δικαίου του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του δικαιούχου που συμπίπτει με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή – Έννοια των όρων “όταν ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο” – Περίπτωση στην οποία ο δικαιούχος δεν πληροί νόμιμη προϋπόθεση»

Στην υπόθεση C-83/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) με απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Φεβρουαρίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

KP

κατά

LO,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. G. Fernlund (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, J.-C. Bonichot και A. Arabadjiev, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους T. Henze και M. Hellmann, καθώς και από την J. Mentgen,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. Wilderspin και την M. Heller,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 30ής Ιανουαρίου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής, που εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2009/941/ΕΚ του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 331, σ. 17, στο εξής: Πρωτόκολλο της Χάγης).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της ανήλικης ΚΡ και του πατέρα της, LO, σχετικά με αξιώσεις διατροφής.

Το νομικό πλαίσιο

Ο κανονισμός (ΕΚ) 4/2009

- 3 Το άρθρο 3 του κανονισμού (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής (ΕΕ 2009, L 7, σ. 1) θεσπίζει τις γενικές διατάξεις που αφορούν τη δικαιοδοσία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής στα κράτη μέλη.
- 4 Το άρθρο 15 του κανονισμού αυτού προβλέπει ότι το δίκαιο που εφαρμόζεται στις υποχρεώσεις διατροφής προσδιορίζεται σύμφωνα με το Πρωτόκολλο της Χάγης στα κράτη μέλη που δεσμεύονται από την πράξη αυτή.

Το Πρωτόκολλο της Χάγης

- 5 Το άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, που φέρει τον τίτλο «Γενικός κανόνας περί εφαρμοστέου δικαίου», έχει ως εξής:

«1. Εκτός αντίθετης διάταξης του [Πρωτοκόλλου της Χάγης], οι υποχρεώσεις διατροφής διέπονται από το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής.

2. Σε περίπτωση αλλαγής της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής, εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής από τη στιγμή κατά την οποία επέρχεται η συγκεκριμένη μεταβολή.»

- 6 Το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ειδικοί κανόνες υπέρ ορισμένων δικαιούχων διατροφής», προβλέπει τα εξής:

«1. Οι ακόλουθες διατάξεις εφαρμόζονται σε περίπτωση υποχρεώσεων διατροφής:

α) γονέων έναντι των τέκνων τους·

[...]

2. Όταν, δυνάμει του δικαίου που αναφέρεται στο άρθρο 3, ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο, εφαρμόζεται το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή (lex fori).

3. Υπό την επιφύλαξη του άρθρου 3, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή εφαρμόζεται όταν ο δικαιούχος διατροφής έχει προσφύγει στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του. Εντούτοις, εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, όταν ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο δυνάμει του δικαίου του δικάζοντος δικαστή.

4. Εάν ο δικαιούχος διατροφής δεν μπορεί, δυνάμει των δικαίων που αναφέρονται στο άρθρο 3 και στις παραγράφους 2 και 3 του παρόντος άρθρου, να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο, εφαρμόζεται, εφόσον υπάρχει, το δίκαιο του κράτους της κοινής ιθαγένειάς τους.»

Το γερμανικό δίκαιο

7 Το άρθρο 1613 του Bürgerliches Gesetzbuch (αστικού κώδικα, στο εξής: BGB), που φέρει τον τίτλο «Διατροφή για το παρελθόν», προβλέπει τα εξής:

«1. Ο δικαιούχος μπορεί να ζητήσει αναδρομικώς την εκπλήρωση υποχρέωσης ή αποζημίωση λόγω μη εκπληρώσεως μόνον από την ημερομηνία κατά την οποία ο υπόχρεος κλήθηκε, με σκοπό τη διεκδίκηση διατροφής, να παράσχει πληροφορίες σχετικά με τα έσοδα και τα περιουσιακά στοιχεία του, [ή] περιήλθε σε υπερημερία, ή από την ημερομηνία από την οποία εκκρεμεί ενώπιον δικαστηρίου υπόθεση με αντικείμενο αξίωση διατροφής. [...]

2. Ο δικαιούχος μπορεί να ζητήσει την εκπλήρωση της υποχρέωσης αναδρομικώς χωρίς τους περιορισμούς της παραγράφου 1

1. όταν συντρέχει περίπτωση ιδιαιτέρως μεγάλης ανάγκης, έκτακτης και εξαιρετικής (εξαιρετική ανάγκη): [...]
2. για το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εμποδίστηκε να ασκήσει την αξίωση διατροφής
 - a) για νομικούς λόγους ή
 - b) για λόγους που εμπίπτουν στο πεδίο ευθύνης του υπόχρεου διατροφής.»

Το αυστριακό δίκαιο

8 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι στην Αυστρία είναι δυνατή η προβολή αξιώσεων διατροφής αναδρομικώς για τρία έτη.

9 Το εν λόγω δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά πάγια νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, η υπερημερία του υπόχρεου διατροφής συνιστά μεν προϋπόθεση για την προβολή αναδρομικώς αξιώσεως διατροφής, αλλά ότι, προκειμένου για τη διατροφή τέκνου, δεν απαιτείται όχληση, λόγω της ιδιαίτερης στενής σχέσεως από την άποψη του οικογενειακού δικαίου.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

10 Η ΚΡ, η οποία γεννήθηκε στις 6 Μαρτίου 2013, και οι γονείς της είναι Γερμανοί υπήκοοι που ζούσαν στη Γερμανία μέχρι τις 27 Μαΐου 2015. Στις 28 Μαΐου 2015, η ΚΡ και η μητέρα της εγκαταστάθηκαν στην Αυστρία που έγινε ο τόπος της νέας συνήθους διαμονής τους.

11 Στις 18 Μαΐου 2015, η ΚΡ άσκησε αγωγή διατροφής κατά του LO ενώπιον του Bezirksgericht Fünfhaus (ειρηνοδικείου Fünfhaus, Αυστρία). Στις 18 Μαΐου 2016, η ΚΡ διεύρυνε το αίτημά της για την περίοδο από 1ης Ιουνίου 2013 έως τις 31 Μαΐου 2015.

- 12 Το Bezirksgericht Fünfhaus (ειρηνοδικείο Fünfhaus) απέρριψε το αίτημα της ΚΡ για καταβολή διατροφής για την περίοδο από 1ης Ιουνίου 2013 έως τις 31 Μαΐου 2015, με το σκεπτικό ότι για το χρονικό αυτό διάστημα έπρεπε, δυνάμει του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, να εφαρμοσθεί το γερμανικό δίκαιο του οποίου οι προϋποθέσεις για τη διεκδίκηση καθυστερούμενης διατροφής δεν πληρούνταν. Το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης σχετικά με την εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή, αφορά μόνον τα δικαιώματα που γεννώνται μετά την εγκατάσταση στον νέο τόπο συνήθους διαμονής.
- 13 Το Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (πρωτοβάθμιο περιφερειακό δικαστήριο αστικών υποθέσεων Βιέννης, Αυστρία) επικύρωσε την απόφαση του Bezirksgericht Fünfhaus (ειρηνοδικείο Fünfhaus).
- 14 Η ΚΡ άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως του Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien (πρωτοβάθμιου περιφερειακού δικαστηρίου αστικών υποθέσεων Βιέννης) ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία).
- 15 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η ΚΡ υποστηρίζει ότι, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, το γερμανικό δίκαιο περί υποχρεώσεων διατροφής έχει εφαρμογή στην αγωγή της περί διατροφής, αλλά δεν της επιτρέπει να λάβει αναδρομικώς διατροφή δεδομένου ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 1613 του BGB. Επομένως, κατά την ΚΡ, θα πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, να εφαρμοσθεί το αυστριακό δίκαιο που επιτρέπει την καταβολή διατροφής αναδρομικώς.
- 16 Ο ΛΟ υποστηρίζει ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης δεν έχει εφαρμογή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι επιμέρους αξιώσεις διατροφής έχουν παραγραφεί ή προβάλλονται εκπροθέσμως. Επιπλέον, η διάταξη αυτή θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής μόνον εάν η διαδικασία είχε κινηθεί από τον υπόχρεο διατροφής ή εάν της υποθέσεως είχε επιληφθεί δικαστήριο κράτους στο οποίο κανένας από τους διαδίκους δεν έχει τη διαμονή του. Πλην όμως, εν προκειμένω, η ΚΡ άσκησε αγωγή ενώπιον δικαστηρίου του κράτους της συνήθους, πλέον, διαμονής της. Τέλος, ο ΛΟ υποστηρίζει ότι η εν λόγω διάταξη δεν μπορεί να εφαρμοσθεί με σκοπό την καταβολή διατροφής αναδρομικώς σε περίπτωση που το αίτημα διατροφής υποβάλλεται κατόπιν μεταβολής του τόπου κατοικίας του δικαιούχου διατροφής.
- 17 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, σε περίπτωση μεταβολής της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής, το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του εφαρμόζεται από την ημερομηνία αυτής της μεταβολής και, ως εκ τούτου, μόνο για το μέλλον.
- 18 Συνεπώς, κατά το εν λόγω δικαστήριο, στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει, για το διάστημα που προηγείται της εν λόγω μεταβολής, να εφαρμοσθεί το γερμανικό δίκαιο, εκτός εάν η εφαρμογή αυτού πρέπει να αποκλεισθεί βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης. Εντούτοις, η εφαρμογή της διατάξεως αυτής σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη είναι αμφίβολη. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο παραθέτει το σημείο 63 της εισηγητικής εκθέσεως του Α. Βοπομί σχετικά με το Πρωτόκολλο της Χάγης (κείμενο που εγκρίθηκε από την εικοστή πρώτη σύνοδο της Συνδιάσκεψης της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, στο εξής: έκθεση Βοπομί), σύμφωνα με το οποίο η επικουρική σύνδεση με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή είναι χρήσιμη μόνον εάν η διαδικασία για την αξίωση διατροφής κινείται σε κράτος άλλο από αυτό όπου έχει τη συνήθη διαμονή του ο δικαιούχος, διότι διαφορετικά το δίκαιο του κράτους συνήθους διαμονής του δικαιούχου και το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή συμπίπτουν. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι, σύμφωνα με την έκθεση αυτή, το ενδεχόμενο επικουρικής εφαρμογής του δικαίου του δικάζοντος δικαστή δυνάμει του εν λόγω άρθρου 4, παράγραφος 2, μπορεί να εξετασθεί μόνον εάν η διαδικασία κινείται από τον υπόχρεο, για παράδειγμα ενώπιον της αρμόδιας αρχής του κράτους της συνήθους διαμονής του, ή εάν η επιληφθείσα αρχή είναι αρχή κράτους στο οποίο κανένας από τους διαδίκους δεν έχει την κατοικία του.

- 19 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επιπλέον, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, εν προκειμένω, η ΚΡ δεν όχλησε τον ΛΟ, εάν το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει εφαρμογή στις περιπτώσεις στις οποίες, δυνάμει του κατ' άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου εφαρμοστέου δικαίου, υφίσταται μεν αξίωση διατροφής, όχι όμως αναδρομικώς, για τον λόγο ότι ο δικαιούχος δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος.
- 20 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει ο κανόνας της επικουρικής εφαρμογής του δικαίου του δικάζοντος δικαστή, ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του [Πρωτοκόλλου της Χάγης], την έννοια ότι εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση που το εισαγωγικό της δίκης περί διατροφής έγγραφο έχει κατατεθεί σε άλλο κράτος από εκείνο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό:

2) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 2, του [Πρωτοκόλλου της Χάγης] την έννοια ότι η φράση “δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή” αφορά και τις περιπτώσεις στις οποίες το δικαίο του προηγούμενου τύπου διαμονής δεν παρέχει τη δυνατότητα αναδρομικής διεκδικήσεως διατροφής απλώς και μόνο λόγω μη τηρήσεως ορισμένων προϋποθέσεων που θέτει ο νόμος;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 21 Καταρχάς, πρέπει να εξετασθεί αν το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το πρωτόκολλο της Χάγης.
- 22 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις επί της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης.
- 23 Εν προκειμένω, αφενός, πρέπει να υπομνησθεί ότι, με την απόφαση 2009/941, η οποία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 300 ΕΚ, νυν άρθρου 218 ΣΛΕΕ, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε το Πρωτόκολλο της Χάγης, το κείμενο του οποίου έχει επισυναφθεί στην εν λόγω απόφαση.
- 24 Αφετέρου, κατά πάγια νομολογία, συμφωνία την οποία συνάπτει το Συμβούλιο, σύμφωνα με το άρθρο 218 ΣΛΕΕ, συνιστά, όσον αφορά την Ένωση, πράξη ενός από τα όργανά της, κατά την έννοια του άρθρου 267, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', ΣΛΕΕ (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 2009, Bogiatzi, C-301/08, EU:C:2009:649, σκέψη 23).
- 25 Επομένως, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το Πρωτόκολλο της Χάγης.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 26 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι εφαρμόζεται σε περίπτωση στην οποία ο δικαιούχος διατροφής, που άλλαξε συνήθη διαμονή, υποβάλει, ενώπιον δικαστηρίου του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του, αίτηση περί καταβολής διατροφής για προγενέστερο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο κατοικούσε σε άλλο κράτος μέλος, έστω και αν το κράτος του δικάζοντος δικαστή συμπίπτει με το κράτος της συνήθους διαμονής του δικαιούχου.

- 27 Κατά το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 2, όταν, δυνάμει του δικαίου που αναφέρεται στο άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο, εφαρμόζεται το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή (*lex fori*).
- 28 Το εν λόγω άρθρο 3 θεσπίζει τον γενικό κανόνα περί εφαρμοστέου δικαίου, κατά τον οποίο οι υποχρεώσεις διατροφής διέπονται από το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής.
- 29 Όπως προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, η διάταξη αυτή, η οποία επιτρέπει την εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή αντί του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής, έχει πρακτική αποτελεσματικότητα μόνο σε περίπτωση που πρόκειται περί δύο διαφορετικών δικαίων.
- 30 Πρέπει, εντούτοις, να εξετασθεί αν είναι πάντοτε αναγκαίο να διαφέρει το κράτος του δικάζοντος δικαστή από το κράτος της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, προκειμένου τα αντιστοιχώς εφαρμοστέα δίκαια να είναι διαφορετικά και η διάταξη αυτή να έχει πρακτική αποτελεσματικότητα.
- 31 Εν προκειμένω, από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι η ΚΡ μετακόμισε στην Αυστρία και ότι το εν λόγω κράτος μέλος είναι αυτό της συνήθους διαμονής της. Επομένως, το αυστριακό δίκαιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου της Χάγης. Εντούτοις, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου αυτού, το αυστριακό δίκαιο εφαρμόζεται μόνον από τη μεταφορά κατοικίας της ΚΡ στην Αυστρία, ήτοι, εν προκειμένω, από τις 28 Μαΐου 2015. Για το προγενέστερο χρονικό διάστημα, ήτοι από 1ης Ιουνίου 2013 έως τις 28 Μαΐου 2015, το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής της ΚΡ είναι το γερμανικό δίκαιο.
- 32 Όσον αφορά το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, πρόκειται για το δίκαιο του κράτους μέλους ενώπιον του δικαστηρίου του οποίου προσέφυγε ο δικαιούχος, ήτοι για το αυστριακό δίκαιο.
- 33 Επομένως, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, στην οποία το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, ήτοι εν προκειμένω το αυστριακό δίκαιο, δεν συμπίπτει με το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου για το χρονικό διάστημα για το οποίο αυτός αξιώνει διατροφή, ήτοι εν προκειμένω το γερμανικό δίκαιο, το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης δύναται να έχει πρακτική αποτελεσματικότητα. Το γεγονός ότι ο δικαιούχος προσέφυγε σε δικαστήριο του κράτους της συνήθους διαμονής του, με αποτέλεσμα το κράτος του δικάζοντος δικαστή να συμπίπτει με το κράτος της συνήθους διαμονής του, δεν εμποδίζει την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως, δεδομένου ότι το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον επικουρικό κανόνα συνδέσεως που η διάταξη αυτή προβλέπει δεν συμπίπτει με το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον βασικό κανόνα συνδέσεως που προβλέπει το άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου.
- 34 Ωστόσο πρέπει, επιπλέον, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή στο οποίο αναφέρεται η διάταξη αυτή να μπορεί να εφαρμοσθεί σε αίτηση περί καταβολής διατροφής που αφορά παρελθόν χρονικό διάστημα.
- 35 Ειδικότερα, καίτοι, υπό το πρίσμα ιδίως της εκθέσεως Bonomi, το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης φαίνεται να έχει εφαρμογή σε αιτήσεις περί καταβολής διατροφής που αφορούν χρονικά διαστήματα των οποίων η έναρξη συμπίπτει με την ημερομηνία υποβολής των σχετικών αιτήσεων, υφίσταται εντούτοις αβεβαιότητα ως προς το αν η διάταξη αυτή έχει επίσης εφαρμογή όσον αφορά προγενέστερα των εν λόγω αιτήσεων χρονικά διαστήματα και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ως προς τις προϋποθέσεις της εφαρμογής αυτής.
- 36 Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, στο οποίο αναφέρεται η εν λόγω διάταξη, εφαρμόζεται οσάκις ο δικαιούχος διατροφής δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή βάσει του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του ή, προκειμένου περί παρελθόντος χρονικού διαστήματος, βάσει του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του που ήταν εφαρμοστέο κατά το διάστημα αυτό. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ως προς τις αιτήσεις περί καταβολής

διατροφής που αφορούν παρελθόντα χρονικά διαστήματα το δικαίο του δικάζοντος δικαστή δεν εφαρμόζεται αυτομάτως και ότι πρέπει να υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ της πραγματικής καταστάσεως από την οποία απορρέει η απαίτηση που επικαλείται ο δικαιούχος και του εφαρμοστέου για την εξέταση της απαιτήσεως αυτής δικαίου.

- 37 Συναφώς, επισημαίνεται ότι με βάση το γράμμα και μόνον του άρθρου 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης δεν μπορεί να προσδιορισθεί με βεβαιότητα το περιεχόμενο της εν λόγω διατάξεως.
- 38 Η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται σε συνάρτηση με το σύστημα των κανόνων συνδέσεως που θεσπίζεται με το Πρωτόκολλο της Χάγης και με τον σκοπό του εν λόγω Πρωτοκόλλου.
- 39 Όσον αφορά το σύστημα των κανόνων συνδέσεως που θεσπίζεται με το Πρωτόκολλο της Χάγης, επισημαίνεται ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου προβλέπει έναν ειδικό κανόνα υπέρ ορισμένων δικαιούχων ο οποίος συμπληρώνει τον γενικό κανόνα του άρθρου 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου.
- 40 Αυτή η πρώτη διαπίστωση δημιουργεί αμφιβολίες ως προς τη βασιμότητα της απόψεως της Επιτροπής. Πράγματι, η καταρχήν δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου της Χάγης περιορίζεται, από την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, στο διάστημα το οποίο αφορά η εν λόγω διαμονή. Εάν το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου ερμηνευόταν υπό την έννοια ότι επιτρέπει να έχει το δικαίο του δικάζοντος δικαστή ήτοι, σε περίπτωση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης, το δικαίο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του οικείου δικαιούχου, πάντοτε εφαρμογή στο χρονικό διάστημα που προηγείται του καθορισμού του τόπου διαμονής στο κράτος αυτό, εφόσον πληρούται η προϋπόθεση που προβλέπει η εν λόγω διάταξη, η ερμηνεία αυτή θα στερούσε πρακτικής αποτελεσματικότητας τον γενικό κανόνα του εν λόγω άρθρου 3, παράγραφος 2, όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής *ratione temporis* του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου.
- 41 Εξάλλου, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από την έκθεση *Boonomi* και τους σκοπούς που επιδίωκε η Επιτροπή η οποία συμμετείχε ενεργά στις διαπραγματεύσεις για την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Χάγης (βλ. πρόταση κανονισμού του Συμβουλίου σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δικαίο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής [COM(2005) 649 τελικό]), το σύστημα αυτό αποσκοπεί στη διασφάλιση της δυνατότητας προβλέψεως του εφαρμοστέου δικαίου, εξασφαλίζοντας ότι το δικαίο που ορίζεται ως εφαρμοστέο δεν στερείται επαρκούς συνδέσμου με τη συγκεκριμένη οικογενειακή κατάσταση.
- 42 Συναφώς, το άρθρο 3, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου της Χάγης προβλέπει την εφαρμογή, κυρίως, του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, το οποίο παρουσιάζει το στενότερο σύνδεσμο με την κατάσταση του δικαιούχου και, ως εκ τούτου, εμφανίζεται ως το καταλληλότερο για να ρυθμίσει τα συγκεκριμένα ζητήματα που ο δικαιούχος διατροφής ενδέχεται να αντιμετωπίσει.
- 43 Προκειμένου να διατηρηθεί αυτός ο σύνδεσμος, το άρθρο 3, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης προβλέπει ότι, σε περίπτωση αλλαγής της συνήθους διαμονής, εφαρμόζεται το δικαίο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής από τη στιγμή κατά την οποία επέρχεται η συγκεκριμένη μεταβολή.
- 44 Όσον αφορά τους ειδικούς κανόνες που περιέχονται στο άρθρο 4, παράγραφοι 2 έως 4, του Πρωτοκόλλου της Χάγης και οι οποίοι προβλέπουν μια σειρά κύριων και δευτερευόντων στοιχείων συνδέσεως που εφαρμόζονται «κλιμακωτά» με σκοπό την αποτροπή του κινδύνου να μη λάβει ο δικαιούχος διατροφή βάσει των δικαιών που ορίζονται διαδοχικώς ως εφαρμοστέα, το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης ορίζει ως κατά πρώτον εφαρμοστέο το δικαίο του δικάζοντος δικαστή σε περίπτωση που ο δικαιούχος διατροφής προσέφυγε στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του. Όπως προκύπτει από το σημείο 59 των

προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, το εν λόγω κράτος συνδέεται με την οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου και του υπόχρεου διατροφής, τουλάχιστον στον βαθμό που αφορά την ικανότητα του υπόχρεου να ικανοποιήσει τις ανάγκες του δικαιούχου. Η δυνατότητα προβλέψεως της εφαρμογής του δικαίου αυτού οφείλεται, επίσης, στο γεγονός ότι το εν λόγω δίκαιο εξαρτάται από τη δικαιοδοσία του επιλεγέντος δικαστηρίου, η οποία συμπίπτει, στην περίπτωση αυτή, με την καθοριζόμενη βάσει του κλασσικού κανόνα κατά τον οποίο ο ενάγων ασκεί την αγωγή του ενώπιον των δικαστηρίων της κατοικίας του εναγομένου.

- 45 Ένας σύνδεσμος με τη συγκεκριμένη οικογενειακή κατάσταση εμφανίζεται επίσης στο άρθρο 4, παράγραφος 4, του Πρωτοκόλλου της Χάγης που ορίζει το δίκαιο της κοινής ιθαγένειας των διαδίκων ως εφαρμοστέο δίκαιο. Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το προαναφερθέν σημείο 59 των προτάσεων του, η διάταξη αυτή περιέχει ένα ορισμένο σταθερό στοιχείο σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου και του υποχρέου τους οποίους αφορά η υποχρέωση διατροφής.
- 46 Λαμβανομένου υπόψη του συστήματος των κανόνων συνδέσεως που προβλέπεται από το πρωτόκολλο της Χάγης και του επιδιωκόμενου από αυτό σκοπού της δυνατότητας προβλέψεως, όπως περιγράφονται στη σκέψη 41 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, εάν η επικουρική εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή που προβλέπεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης προέκυπτε μόνον από την επιλογή εκ μέρους του δικαιούχου της νέας συνήθους διαμονής του, χωρίς να υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ του δικαίου αυτού και της οικογενειακής κατάστασης του δικαιούχου και του υπόχρεου διατροφής κατά την περίοδο την οποία αφορά η σχετική υποχρέωση, η εφαρμογή αυτή δεν θα ήταν σύμφωνη ούτε με το σύστημα ούτε με τον σκοπό αυτό.
- 47 Το γεγονός ότι η εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή θα ευνοούσε τον δικαιούχο δεν αρκεί, αφεαυτού, για να δικαιολογήσει την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως, δεδομένου ότι, ελλείψει τέτοιου συνδέσμου, το δίκαιο αυτό έχει απρόβλεπτο χαρακτήρα για τον υπόχρεο.
- 48 Συναφώς, όπως προκύπτει από τα σημεία 78 και 79 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να προκύψει από τη δικαιοδοσία που θα είχε το επιληφθέν δικαστήριο για την επίλυση διαφορών σχετικά με τη διατροφή για τη συγκεκριμένη περίοδο, σύμφωνα με τις εφαρμοστέες διατάξεις του κανονισμού 4/2009.
- 49 Η ανάλυση αυτή δικαιολογείται υπό το πρίσμα των στενών σχέσεων που υφίστανται μεταξύ του Πρωτοκόλλου της Χάγης και του κανονισμού 4/2009. Πράγματι, το άρθρο 15 του κανονισμού αυτού ρητώς παραπέμπει στο Πρωτόκολλο της Χάγης και ο καθορισμός των εχόντων διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίων βάσει του εν λόγω κανονισμού επιτρέπει εμμέσως να οριστεί ως εφαρμοστέο το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή. Επιπροσθέτως, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 56 των προτάσεων του, ο κανονισμός αυτός στηρίζεται στην παραδοχή ότι υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ της διατροφής που αποτελεί αντικείμενο της συγκεκριμένης διαφοράς και του κράτους του οποίου τα δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκασή της.
- 50 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο αναγκαίος σύνδεσμος μεταξύ του δικαίου του δικάζοντος δικαστή και της καταστάσεως του δικαιούχου και του υπόχρεου διατροφής στη διάρκεια της περιόδου την οποία αφορά η αίτηση διατροφής υφίσταται όταν το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή συμπίπτει με το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου τα δικαστήρια είχαν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση των διαφορών σχετικά με τη διατροφή που αφορά την εν λόγω περίοδο.

- 51 Κατόπιν των ανωτέρω, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι:
- το γεγονός ότι το κράτος του δικάζοντος δικαστή συμπίπτει με το κράτος της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής δεν αποκλείει την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως, εφόσον το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον επικουρικό κανόνα συνδέσεως που η διάταξη αυτή προβλέπει δεν συμπίπτει με το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον βασικό κανόνα συνδέσεως που προβλέπει το άρθρο 3 του εν λόγω πρωτοκόλλου·
 - σε περίπτωση κατά την οποία ο δικαιούχος διατροφής, ο οποίος άλλαξε συνήθη διαμονή, υποβάλει κατά του υποχρέου, ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του, αίτηση περί καταβολής διατροφής για παρελθόν χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο δικαιούχος κατοικούσε σε άλλο κράτος μέλος, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, που είναι και το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του, μπορεί να εφαρμοσθεί εάν τα δικαστήρια του κράτους μέλους εκδικάσεως της υποθέσεως είχαν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση διαφορών σχετικά με υποχρεώσεις διατροφής που αφορούσαν τους διαδίκους αυτούς και αναφέρονταν στο εν λόγω χρονικό διάστημα.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 52 Το δεύτερο ερώτημα αφορά, κατ' ουσίαν, το ζήτημα εάν η φράση «δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης καλύπτει επίσης την περίπτωση στην οποία ο δικαιούχος διατροφής δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή βάσει του δικαίου του κράτους της προγενέστερης συνήθους διαμονής του, για τον λόγο ότι δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις που προβλέπει το δίκαιο αυτό.
- 53 Καταρχάς, επισημαίνεται ότι το ερώτημα αυτό τίθεται για την περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει, υπό το πρίσμα της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, ότι τα αυστριακά δικαστήρια είχαν διεθνή δικαιοδοσία, δυνάμει του κανονισμού 4/2009, να αποφανθούν επί αιτήσεως διατροφής όσον αφορά την ΚΡ για το χρονικό διάστημα από 1ης Ιουνίου 2013 έως τις 28 Μαΐου 2015. Συγκεκριμένα, σε μια τέτοια περίπτωση, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, εν προκειμένω το αυστριακό δίκαιο, μπορεί να έχει εφαρμογή, εάν ο δικαιούχος διατροφής «δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή» σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του κατά τη διάρκεια προγενέστερης περιόδου όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, ήτοι, εν προκειμένω, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο. Επομένως, πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον ένας δικαιούχος διατροφής, όπως η ΚΡ, βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση.
- 54 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι χρήσιμη η αναφορά στην έκθεση Bonomi η οποία εξετάζει ακριβώς αυτή την προβληματική.
- 55 Η έκθεση αυτή αναφέρει ότι ο δικαιούχος διατροφής μπορεί να επωφεληθεί από το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή όχι μόνον εάν το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δεν προβλέπει τη γένεση υποχρεώσεων διατροφής δυνάμει της σχετικής οικογενειακής σχέσεως, για παράδειγμα, για τον λόγο ότι το δίκαιο αυτό δεν προβλέπει υποχρεώσεις των τέκνων προς τους γονείς τους, αλλά και εάν, μολονότι καταρχήν αναγνωρίζει μια τέτοια υποχρέωση, το εν λόγω δίκαιο την εξαρτά από προϋπόθεση που δεν πληρούται εν προκειμένω. Η εν λόγω έκθεση αναφέρει, εν είδει παραδείγματος, την περίπτωση κατά την οποία το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου προβλέπει ότι η υποχρέωση των γονέων έναντι των τέκνων αποσβέννυται με τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας, ενώ ο δικαιούχος έχει συμπληρώσει την ηλικία αυτή.
- 56 Επομένως, σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει εφαρμογή και όταν μια προϋπόθεση που προβλέπει ο νόμος δεν πληρούται.

- 57 Πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ευρεία αυτή ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης ανταποκρίνεται στον σκοπό της εν λόγω διατάξεως ο οποίος υπομνήσθηκε στη σκέψη 44 της παρούσας αποφάσεως και συνίσταται στην αποτροπή του κινδύνου να μη λάβει ο δικαιούχος διατροφή σύμφωνα με το δίκαιο που ορίζεται ως κυρίως εφαρμοστέο.
- 58 Η ερμηνεία αυτή σκοπεύει να καλύψει μια περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, στην οποία η αδυναμία του δικαιούχου να επιτύχει διατροφή οφείλεται στο γεγονός ότι αυτός δεν όχλησε τον υπόχρεο και ως εκ τούτου δεν πληρούται προϋπόθεση που προβλέπει ο νόμος, εν προκειμένω, αυτή του άρθρου 1613 του BGB. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το σημείο 93 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα, από κανένα στοιχείο δεν συνάγεται ότι η παθητική στάση του δικαιούχου συνεπάγεται ότι το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 2, δεν έχει εφαρμογή.
- 59 Επομένως, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η φράση «δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή», που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, έχει την έννοια ότι αφορά επίσης την περίπτωση στην οποία ο δικαιούχος διατροφής δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή βάσει του δικαίου του κράτους της προγενέστερης συνήθους διαμονής του για τον λόγο ότι δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις που το δίκαιο αυτό επιβάλλει.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 60 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπιπτόντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής, που εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2009/941/ΕΚ του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, έχει την έννοια ότι:
 - το γεγονός ότι το κράτος του δικάζοντος δικαστή συμπίπτει με το κράτος της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής δεν αποκλείει την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως, εφόσον το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον επικουρικό κανόνα συνδέσεως που η διάταξη αυτή προβλέπει δεν συμπίπτει με το δίκαιο που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον βασικό κανόνα συνδέσεως που προβλέπει το άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου·
 - σε περίπτωση κατά την οποία ο δικαιούχος διατροφής, ο οποίος άλλαξε συνήθη διαμονή, υποβάλει κατά του υποχρέου, ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του, αίτηση περί καταβολής διατροφής για παρελθόν χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο δικαιούχος κατοικούσε σε άλλο κράτος μέλος, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή, που είναι και το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής του, μπορεί να εφαρμοσθεί εάν τα δικαστήρια του κράτους μέλους εκδικάσεως της υποθέσεως είχαν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση διαφορών σχετικά με υποχρεώσεις διατροφής που αφορούσαν τους διαδίκους αυτούς και αναφέρονταν στο εν λόγω χρονικό διάστημα.
- 2) Η φράση «δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή», που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, έχει την έννοια ότι αφορά επίσης την περίπτωση στην οποία ο δικαιούχος διατροφής δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή βάσει του δικαίου του κράτους της προγενέστερης συνήθους διαμονής του για τον λόγο ότι δεν πληροί ορισμένες προϋποθέσεις που το δίκαιο αυτό επιβάλλει.

(υπογραφές)